

Από τα Σκιώδη στα Ουσιώδη Περί της Εκκλησίας και του Ανθρώπου

Η υπό του π. Αλεξάνδρου Σμέμαν Θεολογική Ανατομία της Συγχρόνου Εκκλησιαστικής Ζωής

Αποτελεί μέγα τόλμημα και δυσχερέστατο πνευματικό άθλο η απόπειρα και μόνο να επιχειρήσει κάποιος, έστω και σε αδρές γραμμές, την θεολογική ανατομία της νοσηράς συγχρόνου εκκλησιαστικής ζωής χωρίς να πέσει στα βαρέα πνευματικά αμαρτήματα της εγωιστικής αλαζονείας, της αφιλαδέλφου κατακρίσεως, της φιλαύτου και μωράς αυτοδικαιώσεως και της αχαλίνωτης ματαιοδοξίας και κενοδοξίας.

Σε ένα κόσμο, ο οποίος ευρίσκεται σε απόλυτη και πλήρη σύγχυση, χωρίς προσανατολισμό και αυτοσυγκράτηση στα εγωιστικά «θέλω» του, είναι δυσχερές και επίπονο εγχείρημα να γίνεται λόγος περί Θεού επειδή στην σύγχρονη λεγομένη «μετανεωτερική και μεταμοντέρνα» εποχή ο Θεός είναι λίαν «ενοχλητικός» ακόμη και ως λεκτικό άκουσμα στα πλήθη του κόσμου και γι' αυτό βολεύει και «συμφέρει» να είναι εξορισμένος από την ζωή των ανθρώπων.

Άλλο τόσο και ο θεολογικός λόγος της Εκκλησίας δεν γίνεται αποδεκτός επειδή θεωρείται και κρίνεται ως παρωχημένος, αναχρονιστικός, ηθικιστικός και ψευδεπίγραφος, επειδή – και όχι άδικα εν προκειμένω – δεν απαντά στα διαχρονικά υπαρξιακών διαστάσεων ερωτήματα του «εν ζάλη πνευματική και θυέλλη υπαρξιακή» συγχρόνου ταλανιζομένου και αυτοαναιρούμενου κόσμου στον οποίο για πολλούς ο «Θεός πέθανε», η ύλη θεοποιείται, η ιερότητα του ανθρωπίνου προσώπου καταρρακώνεται και η ελπίδα της ζωής μέσω της βεβαιότητας της πίστεως ότι «Θεός γεννάται...» και «θανάτω θάνατος» επατήθη, δυστυχώς, απορρίπτεται άκριτα, αβίαστα, αβασάνιστα και αφ' υψηλού.

Η φενάκη της συγχρόνου καταναλωτικής ζωής και η νοσηρά σύγχρονη εκκλησιαστική ζωή, όπου και όταν δεν κυριαρχεί το τέλει πρόσωπο, το Θεανδρικό πρόσωπο του Ιησού Χριστού και η αλήθειά του, αλλά οι «πολλές αλήθειες» του οιουδήποτε αυτόκλητου συγχρόνου Μεσσία και κριτού των πάντων, Κληρικού ή με περγαμηνές επιστήμονος Θεολόγου, έχουν οδηγήσει δυστυχώς τον σύγχρονο άνθρωπο, ενσυνείδητο ή μόνον κατ' όνομα χριστιανό στην απομάκρυνσή του από την σωστική μυστηριακή ζωή της Εκκλησίας και από το αληθές και ουσιώδες νόημα της εν γένει ζωής, η οποία αποτελεί «υψίστη δωρεά» του Θεού προς τον άνθρωπο.

Ο αοίδιμος μεγάλος σύγχρονος **ακαδημαϊκός Θεολόγος π. Αλέξανδρος Σμέμαν** μέσα από τις ως κατάθεση ψυχής και πνεύματος καταγραφές του στο «**Προσωπικό Ημερολόγιό**» του, στο οποίο επί μία δεκαετία (1973-1983) αποθησαύριζε όσα ίσως δεν είχε λόγω ή γραφή δημοσίως εκθέσει, επιχειρεί την μετάβαση του θεολογικού λόγου και της εκκοσμικευμένης συγχρόνου εκκλησιαστικής ζωής από τα «σκιώδη στα ουσιώδη» επιχειρώντας ή αποτολμώντας να δώσει, κατά το μέτρον του δυνατού, απαντήσεις στα υπαρξιακά ερωτήματα και στις οντολογικών διαστάσεων αγωνίες των συγχρόνων ανθρώπων στο πλαίσιο και της δικής του

προσωπικής αγωνίας για τα παρατηρούμενα ανησυχητικά φαινόμενα νοσηράς εκκλησιαστικής ζωής και αποκλίνουσας από την Ορθόδοξη Θεολογία και αγιοπνευματική πρακτική προσεγγίσεως του Τριαδικού Θεού, του μυστηρίου της Εκκλησίας του, της ίδιας της ζωής και του θανάτου εν Χριστώ Ιησού.

Πρωτίστως ο π. Αλεξάνδρου Σμέμαν εντοπίζει τις πνευματικές δυσκολίες ή θεολογικότερα τα «ποικιλόμορφα πνευματικά πάθη», τα οποία αντιμετωπίζει ο κάθε εποχής και πολύ περισσότερο της συγχρόνου άνθρωπος στην προσπάθειά του να προσεγγίσει και βιώσει το μυστήριο του Θεού εν τη Εκκλησία, γράφοντας σχετικά: *«ουσιαστικά όλες οι αμαρτίες προέρχονται από δυο πηγές: τη σάρκα και την υπερηφάνεια. Η υπερηφάνεια όμως είναι πολύ πιο τρομακτική (στο κάτω της γραφής, κατέστρεψε τις αγγελικές δυνάμεις). Οι χριστιανοί έχουν επικεντρώσει την προσοχή τους, το θρησκευτικό τους «πάθος» στη σάρκα, αλλά πόσο πιο εύκολο δεν είναι να υποκύπτουν στην υπερηφάνεια. Η πνευματική αλαζονεία (αλήθεια, πνευματικότητα, ζηλωτισμός) είναι η πιο τρομερή απ' όλες. Η δυσκολία του αγώνα κατά της υπερηφάνειας βρίσκεται στο γεγονός πως η υπερηφάνεια, αντίθετα από τη σάρκα, εμφανίζεται με πάρα πολλές διαφορετικές μορφές και πολύ εύκολα παίρνει τη μορφή αγγέλου φωτός...».*

Ο ίδιος αναφερόμενος στον εωσφορικό εγωισμό, ο οποίος γεννά τον ορθολογισμό, εξορίζει τον όλο αγάπη Θεό από την καρδιά και την ζωή των ανθρώπων με τραγικές πνευματικές και οντολογικές συνέπειες, υπογραμμίζει με έμφαση ότι: *«αδυνατούμε να δώσουμε προοπτική στα πράγματα, να αποσπαστούμε, να παραμερίσουμε τη φασαρία και τις ασήμαντες λεπτομέρειες που βαραίνουν τη ζωή μας και που μπορούν να καταβροχθίσουν τις καρδιές μας. Ουσιαστική αιτία είναι η ίδια η υπεροψία που ζητά να με πείσει πως όλα εξαρτώνται από μένα, όλα σχετίζονται με μένα. Τότε το «εγώ» γεμίζει κάθε πραγματικότητα, και αρχίζει η πτώση. Το ουσιαστικό λάθος του σύγχρονου ανθρώπου είναι να ταυτίζει τη ζωή με τον ακτιβισμό, με τη λογική σκέψη κλπ, απ' όπου προέρχεται πλέον η αδυναμία του να «ζήσει», δηλαδή να αισθανθεί, να εκτιμήσει, να ζήσει τη ζωή ως ένα διαρκές δώρο».*

Το πνευματικό αντίδοτο στο δηλητήριο της φιλαύτου επάρσεως και του εωσφορικού εγωισμού είναι η χριστομίμητη ταπείνωση ως συντριβή του «ιδίου θελήματος», επειδή, όπως ο ίδιος σημειώνει: *«με την ταπείνωση οι άνθρωποι αποκτούν τη γνώση της αναξιοτήτος και των ελαττωμάτων τους, και γι' αυτό η ταπείνωση είναι η θεϊκότερη απ' όλες τις δυνατές αρετές. Γινόμαστε ταπεινοί, όχι επειδή παρατηρούμε τους εαυτούς μας (με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, πράγμα που πάντοτε οδηγεί στην υπερηφάνεια, επειδή η ψευδής ταπείνωση είναι απλώς μια άλλη όψη της υπερηφάνειας, ίσως η πιο δύσκολη ως προς τη θεραπεία), αλλά μόνο αν βλέπουμε τον Θεό και την ταπείνωσή Του».*

Στον πνευματικό αγώνα της επιγείου ζωής, όταν ο άνθρωπος βιώνει την πάλη των παθών ως ακανθοβασία ανάμεσα στο θέλημα του Θεού και το «ίδιον θέλημα», αποκαλύπτεται ότι όλα τα «προβλήματα» της ζωής γεννιούνται από το πάθος της σαρκός και της υπερηφάνειας. Ο π. Αλέξανδρος Σμέμαν προβληματίζεται όταν ο πεπτωκώς άνθρωπος αρνείται να αντιμετωπίσει ευθέως την αμαρτία, αλλά προσπαθεί να συγκαλύψει τα πάθη του μέσω της σχεδόν «χρηστικής αξιοποιήσεως» της θρησκείας ευρισκόμενος σε έναν φαύλο κύκλο υποκρισίας και ανούσιων δήθεν πνευματικών συζητήσεων που δεν οδηγούν στην κάθαρση και την ανάσταση της ψυχής, αλλά στην αυτοϊκανοποιητική επιβεβαίωση της τυπικής θρησκευτικότητας και νοσηράς πνευματικότητός του. Γράφει δε χαρακτηριστικά: *«Φθάνεις σ' ένα*

σημείο όπου γίνεται σαφές πως δεν υπάρχει τίποτε για να καταλάβεις, πως όλες οι περιπλοκές είναι φανταστικές, δηλαδή πως όλα είναι μια ομίχλη που σηκώνουμε για να σκεπάσουμε τις αμαρτίες μας και για ν' αποφύγουμε να έρθουμε αντιμέτωποι μαζί τους.

Τα προβλήματα της σύγχρονης συνείδησης, των νέων ανθρώπων, συχνά δεν είναι τίποτε. Δυο είναι οι πηγές της αμαρτίας: η σάρκα και η υπερηφάνεια. Και οι άνθρωποι συχνά προσπαθούν να τις συγκαλύψουν με περιπλοκές, έτσι ώστε να φαίνονται ωραίοι και με βάθος. («Αυτός έχει μεγάλα προβλήματα...») και πάντα μπορούν να βρεθούν πρόθυμοι πνευματικοί οδηγοί, έτοιμοι να λύσουν τα προβλήματα, κυρίως με το να συζητούν ατελείωτες ώρες.

Η αλήθεια είναι πολύ απλούστερη: σάρκα και υπερηφάνεια. Είναι τα αληθινά κλειδιά για τη λύση των προβλημάτων και των δυσκολιών, η ρίζα των ατελείωτων συζητήσεων, των ψιθύρων κατά τη διάρκεια των πλέον πληκτικών εξομολογήσεων, της κάθε ενδοσκόπησης και νοσηρής αυτοϊκανοποίησης. Ο Χριστιανισμός δεν είναι «αποτελεσματικός», αυτό δεν ακούγεται σωστά. Η ανεπάρκεια και η αναλήθεια της ποιμαντικής συμβουλευτικής, της θρησκευτικής «θεραπείας», είναι συχνά εξίσου ψεύτικη όσο και η άρνηση να αντιμετωπίσουμε την αμαρτία.

Η πραγματική πίστη ανέκαθεν αποτελεί την ανάπτυξη μέσα στην αρετή της απλότητας – χαρμόσυνη, ολοκληρωτική και απελευθερωτική. Οι «δυσκολίες», οι «περιπλοκές» και τα «προβλήματα» είναι ασήμαντα άλλοθι του εγωκεντρικού ανθρώπου που έχει ερωτευτεί το αυτοείδωλο ενός βασανισμένου, περίπλοκου ανθρώπου».

Ο π. Αλέξανδρος απορρίπτει τις αφ' υψηλού συμβουλές που συνήθως απλόχερα προσφέρονται στο πλαίσιο ενός «αυτονομημένου γερωντισμού» και με τον πλέον απλό και συνάμα καίριο και ουσιαστικό λόγο θέτει ως «θεραπευτικό πνευματικό φάρμακο» στο επίκεντρο της ζωής των ανθρώπων την «ένθεη προσευχή» και στο ερώτημα: τι είναι προσευχή; Απαντά: «είναι η ανάμνηση του Θεού, η αίσθηση της παρουσίας Του. Είναι η χαρά που πηγάζει από αυτή την παρουσία, παντού, σ' όλα τα πράγματα». Στο σημείο τούτο έγγειται η ευθύνη της Θεολογίας ως ζωντανού λόγου Θεού και Θείας Αποκαλύψεως για τον σύγχρονο τάλαινα άνθρωπο, υπογραμμίζοντας με διδακτικό τρόπο: «ο λόγος του Θεού, η προσευχή, η τέχνη – υπήρξε εποχή που η Θεολογία ήταν αυτός ο «λόγος του Θεού», όχι απλώς λόγια για τον Θεό, αλλά Θείοι λόγοι, αποκάλυψη».

Ασχολούμενος με τα υπαρξιακά, καθημερινά, υλικά και πνευματικά, εγκόσμια και γήινα, υπερβατικά και μεταθανάτια εναγώνια προβλήματα και ερωτήματα του ανθρώπου, τα οποία εν αγωνία και αγάπη για τον άνθρωπο προσπαθεί να ερμηνεύσει και απαντήσει, ο π. Αλέξανδρος θίγει το ζήτημα της αληθούς ευτυχίας, που τόσο απασχολεί και βασανίζει τους ανθρώπους κάθε εποχής, και απαντώντας στο σχετικό ερώτημα: «τι είναι ευτυχία;» γράφει τα εξής: «...τα πάντα είναι σαφή, και γι' αυτό τόσο ωραία! Αν αρχίζαμε να ορίζουμε την ουσία αυτής της προφανούς ευτυχίας, ο καθένας θα το έκανε με διαφορετικό τρόπο. Ίσως και να είχαμε και κάποια διαφωνία! Τα λόγια μου δεν θα της φαίνονταν σωστά, και το αντίστροφο. Παρεξήγηση! Και η ευτυχία θα συννέφιαζε. Καθώς πλησιάζουμε την ουσία ενός πράγματος, όλο και λιγότερα λόγια χρειάζονται. Στην αιωνιότητα, στη Βασιλεία θα χρειάζεται μόνο το «Άγιος, Άγιος, Άγιος», μόνο λέξεις δοξολογίας και ευχαριστίας, μόνο προσευχή και η λάμψη του πληρώματος και της χαράς! Να γιατί οι μόνες βαθιές και χρειαζόμενες λέξεις δεν είναι αυτές που περιγράφουν την πραγματικότητα (συζητήσεις),

αλλά αυτές που είναι καθ' αυτό πραγματικές, και τέτοιες είναι το ίδιο το σύμβολο, η παρουσία και το μυστήριο της πραγματικότητας...».

Ο χρόνος και η αιωνιότητα απασχολούν ως υπαρξιακών διαστάσεων ζητήματα όλους τους ανθρώπους κάθε εποχής διότι συνδέονται με τη ζωή και το θάνατο, αλλά και την μεταθανάτια εν Χριστώ Αναστάσι ζωή, εάν βέβαια ο άνθρωπος πιστεύει στον Αναστάντα Θεάνθρωπο Χριστό. Ο π. Αλέξανδρος Σμέμαν αποπειράται να ορίσει τις έννοιες του «χρόνου» και της «αιωνιότητας» καθώς τις προσεγγίζει μέσω της Χριστιανικής Πίστεως, αναφέροντας ότι: *«... όταν μιλά κανείς για την αιωνιότητα, μιλά γι' αυτό. Αιωνιότητα δεν είναι η άρνηση του χρόνου, αλλά η απόλυτη ολοκλήρωση, σύναξη και αποκατάστασή του. Αιώνια ζωή δεν είναι ό,τι αρχίζει μετά την πρόσκαιρη ζωή. Είναι η αιώνια παρουσία της καθολικότητας της ζωής».*

Ο χριστιανισμός είναι μια ευλογημένη ανάμνηση, είναι όντως η κατάκτηση όλου του διασπασμένου χρόνου, είναι η εμπειρία της αιωνιότητας, εδώ και τώρα. Όλες οι θρησκείες και οι πνευματικότητες που τείνουν να εκμηδενίσουν τον χρόνο είναι ψευδείς θρησκείες και ψευδοπνευματικότητες...». Ο ίδιος προσδίδει την πληρότητα στον χρόνο μόνο σε σχέση με τον Θεό, επειδή «και ο χρόνος, όταν είναι πλήρης, είναι προσευχή, δεσμός, σχέση με τον Θεό, διαφάνεια για τον Θεό που μας έδωσε τη ζωή και όχι τη βαβούρα». Τελικά, ο χρόνος στην πνευματική ζωή καθίσταται εν Χριστώ «άχρονη κατάσταση», ένα μυστήριο σε κοινωνία με το Θεό, όπως ο π. Αλέξανδρος επισημαίνει αναφέροντας ότι: «στην πνευματική ζωή, αυτή η απουσία του χρόνου είναι η πραγματικότητα, η μόνη πραγματικότητα. Η πεπτωκυία ζωή είναι μια διάλυση σ' αυτή την απουσία χρόνου, μια κοινωνία με τον θάνατο, ενώ στην πνευματική ζωή, η απουσία του χρόνου είναι μία κοινωνία με τη ζωή».

Ο θεολογικός λόγος του π. Αλεξάνδρου Σμέμαν για το όντως μυστήριο του θανάτου είναι αποκαλυπτικός και αποτελεί βάλαμο ψυχής για τον άνθρωπο, ο οποίος βρίσκεται αδιαλείπτως αντιμέτωπος με τον έσχατο εχθρό, τον θάνατο, όσο κι αν επιχειρεί να τον εξορίσει ακόμη και ως φευγαλαία σκέψη από την ζωή του. Μάταιος στρουθοκαμιλισμός...

Η Εκκλησία ως ο παρατεινόμενος Αναστάς Ιησούς Χριστός στους αιώνες είναι η Εκκλησία της Αναστάσεως, οπότε και ο θάνατος νοείται και προσεγγίζεται μέσω του μυστηρίου της Αναστάσεως. Ο π. Αλέξανδρος με απόλυτη σαφήνεια υπογραμμίζει: *«Στον Χριστιανισμό δεν ασχολούμαστε με το νόημα της ιστορίας..., αλλά με το θάνατο και την ανάσταση ως συνεχή νίκη του Χριστού πάνω στην ιστορία και στη φύση. Το παρελθόν για να γίνει ζωή μας, πρέπει να πεθάνει μέσα μας μόνο ως παρελθόν, η φύση μόνο ως φύση, η ιστορία μόνο ως ιστορία. Αυτή είναι η μοναδικότητα του Χριστού και του Χριστιανισμού. Η Βασιλεία του Θεού υπερβαίνει και κατακτά τη φύση και τη ζωή, αλλά ανοίγεται σ' εμάς μέσα από τη φύση και την ιστορία. Η αρχή και το τέλος πάντων: «Χριστός, ο αυτός χθες και σήμερα και εις τους αιώνες». Τα πάντα λύνονται μόνο όταν λύνεται το ζήτημα του θανάτου».*

Ασχολούμενος ο ίδιος με τον «φόβο του θανάτου» και την στάση του χοϊκού ανθρώπου απέναντί του, όταν εθελοτυφλεί και αρνείται να αποδεχθεί την ύπαρξή του, γεγονός άλλωστε που τον καθιστά περισσότερο τραγικό πρόσωπο, διδάσκει με φιλόανθρωπη αγάπη τα εξής: *«ο φόβος του θανάτου προέρχεται από τη βιασύνη, τη φασαρία, τη βαβούρα και όχι από την ευτυχία. Όταν κάποιος γυροφέρνει πολυάσχολος και ξαφνικά θυμηθεί τον θάνατο, ο θά-*

νατος τότε του φαίνεται εντελώς παράλογος, απαίσιος. Όταν όμως φτάσει στην ησυχία, στην ευτυχία, στοχάζεται τον θάνατο και τον αποδέχεται με αρκετά διαφορετικό τρόπο.

Επειδή ο ίδιος ο θάνατος βρίσκεται σ' ένα ανώτερο, «σημαντικό» επίπεδο, φαίνεται τρομακτικός μόνον όταν συνδέεται με τη συνηθισμένη, κατώτερη, αχρείαστη πολυπραγμοσύνη.

Στην ευτυχία, στη γνήσια ευτυχία, αισθανόμαστε την παρουσία της αιωνιότητας στην καρδιά μας, έτσι ώστε η ευτυχία να ανοίγεται στον θάνατο. Και τα δύο μοιάζουν μεταξύ τους, και τα δύο αγγίζουν την αιωνιότητα. Στην πολυπραγμοσύνη δεν υπάρχει αιωνιότητα και γι' αυτό η βαβούρα απορρίπτει τον θάνατο. «Μετά των αγίων ανάπαυσον...» σημαίνει εν τω θανάτω, όπως τον αντιλαμβάνεται ο ευτυχισμένος άνθρωπος».

Ο θάνατος για τον π. Αλέξανδρο Σμέμαν είναι ένα πέραςμα, ένα «παράθυρο» προς την αιωνιότητα και όχι ένα τέλος, ένας μηδενισμός. Θάνατος και αιωνιότητα είναι το «συναμφοτερον» της υπάρξεως υπό την θεολογική προσέγγιση της Αναστάσεως, της εμπειρίας της εν Χριστώ μετά τον τάφο ζωής. Εξάλλου, για τον ίδιο ο,τιδήποτε μας κρατά δέσμιους είναι θάνατος. Τις ως άνω σκέψεις του αναλύει ως εξής: *«Ο τρόμος, η φρίκη του θανάτου είναι από τα πιο δυνατά αισθήματα που υπάρχουν: θλίψη για την εγκατάλειψη αυτού του κόσμου, «του ευγενικού βασιλείου αυτής της γης» (Γ. Μπερνανός). Αλλά τί γίνεται αν «αυτό το ευγενικό βασίλειο», αυτός ο ανοιχτός ουρανός, αυτοί οι λόφοι και τα δάση, τα πλημμυρισμένα από ήλιο, αυτή η σιωπηλή μελωδία των χρωμάτων, της ομορφιάς, του φωτός, τί γίνεται αν όλα αυτά δεν είναι τελικά παρά η αποκάλυψη αυτού που βρίσκεται πίσω από το θάνατο: ένα παράθυρο προς την αιωνιότητα;... Πώς πρέπει λοιπόν να ζούμε;*

Να συνάζουμε τη ζωή για την αιωνιότητα, που σημαίνει να ζούμε τη ζωή σαν να είμαστε αιώνια. Να σπείρουμε φθαρτά αγαθά έτσι, ώστε «μετά» να εγερθούν άφθαρτα. Μπορούμε όμως και να διαλέξουμε να ζούμε «συνάζοντας θάνατο», να ζούμε με την «επιθυμία της σαρκός, και την επιθυμία των οφθαλμών και την αλαζονεία του βίου» (Α' Ιωάννου, 2, 16), πράγμα που είναι ήδη ένα βασανιστήριο, είναι ήδη θάνατος. Μπορούμε να επιλέξουμε να υποταγούμε στην καθημερινή φούρια, ν' αδειάσουμε την ψυχή μας, να υπηρετούμε τα είδωλα – αδιέξοδο – τον θάνατο...». Αναφερόμενος στο ότι ο θάνατος ευρίσκεται στο κέντρο του πολιτισμού διερωτάται: «τι είναι ο πραγματικός πολιτισμός;», και απαντά με την απολυτότητα στην ορθότητα της θέσεώς του, ότι πραγματικός πολιτισμός είναι «κοινωνία, συμμετοχή σ' αυτό που νίκησε το χρόνο και τον θάνατο».

Πιστεύουμε άραγε με απόλυτο και άνευ ουδεμιάς ρωγμής τρόπο στην εν Χριστώ ήττα του θανάτου; Μήπως έχουμε αμφιβολίες και έτσι η όλη θρησκευτικότητα και ενίοτε επίπλαστη πνευματικότητά μας αυτοαναιρείται; Ο π. Αλέξανδρος Σμέμαν με την απολυτότητα της βεβαιότητας που η πίστη στον Αναστάντα Χριστό γεννά στις καρδιές των ανθρώπων πραγματοποιεί μια θεολογική αναγωγή αναφέροντας ότι ο θάνατος είναι η αποκάλυψη της ζωής στη διάσταση της αιωνιότητος.

Στο πλαίσιο αυτό εμβαθύνει στο «μυστήριο του θανάτου» για να αποκαλύψει την βαθύτερη και ουσιαστικότερη εσχατολογική και επέκεινα του τάφου διάσταση της ζωής εν Χριστώ, επισημαίνοντας μεταξύ άλλων και τα εξής: *«...Ο θάνατος βρίσκεται στο κέντρο της θρησκείας και του πολιτισμού, και η στάση μας απέναντι στον θάνατο προσδιορίζει τη στάση μας απέναντι στη ζωή. Κάθε άρνηση του θανάτου απλώς αυξάνει τη νεύρωση (αθανασία) όπως κάνει και η αποδοχή του (ασκητισμός, άρνηση της σάρκας).*

Μόνο η νίκη κατά του θανάτου είναι η απάντηση, και προϋποθέτει την υπέρβαση και των δύο, της άρνησης και της αποδοχής. – «Ο θάνατος κατεπόθη εις νείκος». Το ερώτημα είναι «ποια είναι αυτή η νίκη;». Αρκετά συχνά λησμονούμε την απάντηση. Γι' αυτό παραμένουμε αβοήθητοι όταν ασχολούμαστε με το θάνατο. Ο θάνατος αποκαλύπτει – πρέπει ν' αποκαλύπτει – το νόημα όχι του θανάτου αλλά της ζωής. Η ζωή δεν πρέπει να είναι μιά προετοιμασία για τον θάνατο, έτσι ώστε ο θάνατος να γίνεται θρίαμβος της ζωής, εν Χριστώ. Διδάσκουμε για τη ζωή χωρίς να την αναφέρουμε στον θάνατο και για τον θάνατο, σαν να είναι κάτι το άσχετο προς τη ζωή».

Επειδή η εκκλησία είναι ο ίδιος ο Αναστημένος Χριστός ως «Πρωτότοκος εκ των νεκρών», προσλαμβάνει και αναστασιοποιεί τον θάνατο μεταβάλλοντάς τον σε εν Χριστώ ζωή. Αυτή η νομοτελειακή ανατροπή εν Χριστώ συντελείται μέσα στην Εκκλησία όπου ανενεργοποιείται το «κεντρί του θανάτου», ο οποίος γίνεται απαρχή ζωής αιωνίου και όχι ως ο «απόλυτος προορισμός» της ζωής. Ο π. Αλέξανδρος Σμέμαν προσλαμβάνει αυτή την «άλλη» διάσταση του θανάτου ως απαρχή της ζωής, της αιωνιότητας της αθανασίας, και θεολογεί αγιοπατερικά: «...Ο χριστιανισμός, όταν βλέπει τη ζωή μόνο ως μιά προετοιμασία για τον θάνατο, κάνει τη ζωή δίχως σημασία και υποβαθμίζει το θάνατο σ' έναν «άλλο κόσμο», που δεν υπάρχει, επειδή ο Θεός δημιούργησε μόνο έναν κόσμο, μια ζωή. Κάνει τον Χριστιανισμό και τον Θάνατο να χάνουν τη σημασία τους ως νίκη. Δεν λύνει το πρόβλημα της νεύρωσης του θανάτου. Το ενδιαφέρον μας για τη μοίρα των νεκρών πέρα από τον τάφο, καθιστά τη χριστιανική εσχατολογία δίχως νόημα. Είναι (πρέπει να είναι) η συνεχής Ανάστασή τους, επειδή η Εκκλησία είναι η ζωή μέσα στον θάνατο, η νίκη επί του θανάτου, η καθολική Ανάσταση...

Τι είναι αυτό που εξαφανίζεται με τον θάνατο; Η εμπειρία της ασχήμιας αυτού του κόσμου, του κακού, της ρευστότητας του χρόνου. Αυτό που μένει είναι η ομορφιά που χαροποιεί και ταυτόχρονα θλίβει την καρδιά. «Ειρήνη». Η ειρήνη του Σαββάτου, η οποία διανοίγει την πληρότητα και την τελείωση της Δημιουργίας. Η ειρήνη του Θεού. Όχι του θανάτου, αλλά της ζωής στην πληρότητά της, στην αιώνια κατοχή της».

Πόσο μοναδικό όμορφα, λυρικά, μυσταγωγικά και εσχατολογικά αναφέρεται ο π. Αλέξανδρος στην μετάβαση από την μία οντολογία στην άλλη, γράφοντας: «*την ώρα του θανάτου, αυτό που θα μείνει από τη ζωή είναι η μοναδική εικόνα μιάς αμετάβλητης αγίας Τράπεζας, μιά αιώνια χειρονομία, μιά συνεχής μελωδία. Πράγματι δεν υπάρχει τίποτε το καλύτερο· αληθινά μια αποκάλυψη*».

Εύλογα θα μπορούσε να διερωτηθεί κάποιος: πού και πώς δύναται ο χοϊκός και μυριάκις δέσμιος της ύλης άνθρωπος να βιώσει τα έσχατα, την εν Χριστώ αιωνιότητα ως πληρότητα ζωής εκ του θανάτου; Μα, η απάντηση είναι μονολεκτική: Στην Εκκλησία. Ως «*Οίκο του Θεού Πατρός*» και «*Οίκο του Ανθρώπου*».

Για την εκκλησία ως «*Οίκο*» Θεού και ανθρώπων ο π. Αλέξανδρος γράφει ότι: «*Ο Θεός μάς προσφέρει τη Ζωή Του, κι όχι ιδέες, δόγματα ή κανόνες. Στο σπίτι, όταν γίνουν τα πάντα, αρχίζει η ίδια η ζωή. Ο Χριστός ήταν άστεγος όχι επειδή περιφρονούσε την απλή ευτυχία – ο ίδιος είχε παιδική ηλικία, οικογένεια, σπιτικό -, αλλά επειδή παντού στον κόσμο «αισθανόταν σαν στο σπίτι του», στον κόσμο τον οποίο ο Πατέρας του είχε δημιουργήσει ως τον «οίκο» του ανθρώπου. «Ειρήνη εν τω Οίκω τούτω». Έχουμε το σπίτι μας και το σπίτι του Θεού, την Εκκλησία, και η βαθύτερη εμπειρία που έχουμε για την*

Εκκλησία είναι αυτή του «οίκου». Πάντοτε η ίδια και, πάνω απ' όλα, η ίδια η ζωή – η Λειτουργία, το εσπέρας, το πρωί; Η εορτή – και όχι μια δραστηριότητα».

Η Εκκλησία είναι το ζωντανό σώμα του Αναστάντος Χριστού, στο οποίο οντολογικά εγκεντρίζονται οι άνθρωποι ως ζώντα μέλη αυτού. Η εκκλησιαστικοποίηση των ανθρώπων, των μεμονωμένων προσώπων, συντελείται εν Αγίω Πνεύματι, το οποίο συγκροτεί την Εκκλησία σε σώμα, γεγονός που ωθεί τον π. Αλέξανδρο να υπογραμμίσει ότι: ***«Η Εκκλησία μας είναι ζωντανή σε πείσμα κάθε αντιζοότητας, και μιά σύναξη από «ανθρωπάκια» μεταμορφώνεται σε Εκκλησία».***

Η βαθύτερη οντολογική ταυτότητα και φύση της Εκκλησίας είναι η Βασιλεία του Θεού, η οποία αποκαλύπτεται σε αυτή και όπως επισημαίνει ο ίδιος είναι ***«μία αποκάλυψη που μας δίνει τη δυνατότητα να αγαπήσουμε τη Βασιλεία, να προσευχόμαστε για τον ερχομό της, να την αισθανόμαστε ως «το εν ου εστί χρεία». Η ομορφιά ως αποκάλυψη της αλήθειας και της καλοσύνης. Η Εκκλησία ως τρόπος αυτής της αποκάλυψης. Ήσυχη προσοχή με κομμένη την ανάσα...».***

Η Εκκλησία ως αποκάλυψη της Βασιλείας του Θεού κατά τους πρωτοχριστιανικούς χρόνους ήταν αληθές και μόνιμο οντολογικό βίωμα, το οποίο στην σύγχρονη εποχή ευτελίζεται ανάμεσα στον ατομοκεντρικό εγωιστικό ευσεβισμό και την νοσηρά αυτονομημένη εκτός του μυστηρίου της Εκκλησίας «πνευματικότητα». Άλλο πράγμα είναι να αναζητάς στην Εκκλησία τον Χριστό και άλλο πράγμα να επιθυμείς τα «πέριξ του Χριστού», όπως δυστυχώς συμβαίνει στην σύγχρονη εποχή, επειδή το «κέντρο βάρους» έχει μετακινηθεί από το πρόσωπο του Χριστού σε οτιδήποτε ο ανθρώπινος εγωισμός ονομάζει αυθαιρέτως σε «Χριστό». Στο πλαίσιο αυτό ο π. Αλέξανδρος αναφέρει με αφυπνιστική διάθεση τα εξής: ***«Για τους πρώτους Χριστιανούς, το Σώμα του Χριστού βρισκόταν πάνω στην αγία Τράπεζα επειδή Αυτός ήταν ανάμεσά τους. Για τους σύγχρονους χριστιανούς, ο Χριστός βρίσκεται εδώ επειδή το Σώμα Του βρίσκεται πάνω στην αγία Τράπεζα. Φαίνεται σαν κάτι το ανάλογο, αλλά στην πραγματικότητα υπάρχει μια ουσιώδης διαφορά ανάμεσα στους πρώτους χριστιανούς και σε μας. Γι' αυτούς τα πάντα βρίσκονται στη γνώση του Χριστού, στην αγάπη γι' Αυτόν. Για μας, όλα βρίσκονταν στην επιθυμία μας να φωτιστούμε. Οι πρώτοι χριστιανοί προσήρχοντο στη Θεία Κοινωνία για ν' ακολουθήσουν τον Χριστό, ενώ τώρα ο Χριστός δεν είναι ο μοναδικός λόγος συμμετοχής σε Θεία Κοινωνία».***

Σε άλλο σημείο ο ίδιος με εκτεταμένη θεολογική προσέγγιση αναφέρεται στο μέγα μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας στο οποίο αποκαλύπτεται το μυστήριο της Εκκλησίας ως Βασιλείας του Θεού. Σε αυτό το κατ' εξοχήν εσχατολογικό γεγονός η ευχαριστιακή κοινότητα και σύναξη συγκροτεί το σώμα του Χριστού, την καθόλου Εκκλησία ως Βασιλεία του Θεού.

Αναφέρει λοιπόν με εσχατολογική και άκρως αγιοπατερική γραφή: ***«Για να καταλάβουμε αυτό που λέγει ο απόστολος Παύλος, «παράγει γαρ το σχήμα του κόσμου τούτου», για να το κάνουμε πραγματικό, χρειαζόμαστε σ' αυτόν τον κόσμο την εμπειρία του άλλου κόσμου, την ομορφιά του, το βάθος του, τον θησαυρό του, την εμπειρία της Βασιλείας του Θεού και του μυστηρίου της – την ευχαριστία. Η Εκκλησία ιδρύθηκε σ' αυτόν τον κόσμο για να τελεί την ευχαριστία, να σώζει τον άνθρωπο αποκαθιστώντας την ευχαριστιακή του ύπαρξη.***

Η ευχαριστία είναι αδύναμη δίχως την Εκκλησία, δίχως, δηλαδή, μια κοινότητα που να γνωρίζει τον μοναδικό χαρακτήρα και την κλήση της, το να είναι δηλαδή αγάπη, αλήθεια, πίστη και αποστολή· και όλα αυτά εκπληρώνονται στην ευχαριστία, και ακόμη πιο απλά, στο να είναι Σώμα Χριστού. Η Ευχαριστία αποκαλύπτει την Εκκλησία ως κοινότητα – η αγάπη του Χριστού, η αγάπη εν Χριστώ -, ως αποστολή, το να στρέψει δηλαδή τον καθένα και όλους στον Χριστό.

Η Εκκλησία δεν έχει κανένα άλλο σκοπό, καμία άλλη «θρησκευτική ζωή» που να τη χωρίζει από τον κόσμο. Στην αντίθετη περίπτωση η Εκκλησία μεταβάλλεται σε είδωλο. Η Εκκλησία είναι το σπίτι μας, από το οποίο ξεκινούμε για να πάμε στην εργασία μας και στο οποίο επιστρέφουμε με χαρά για να βρούμε τη ζωή, την ευτυχία και τη χαρά, και όπου τα πάντα μεταμορφώνονται σε γιορτή, σε ελευθερία, σε πλήρωμα, σε παρουσία και εμπειρία αυτού του «οίκου» - ήδη εκτός χρόνου, αμετάβλητη, γεμάτη αιωνιότητα, αποκαλύπτοντας την αιωνιότητα. Μόνο αυτή η παρουσία μπορεί να δώσει νόημα και αξία στο καθετί στη ζωή, μπορεί να αναφέρει τα πάντα σ' αυτή την εμπειρία και μόνο αυτή μπορεί να την εκπληρώσει. «Παράγει γαρ το σχήμα του κόσμου τούτου». Αλλά μόνο «παραγόμενος» ο κόσμος γίνεται τελικά «κόσμος»: Δώρο του Θεού, ευτυχία που προέρχεται από την κοινωνία του με το περιεχόμενο, τη μορφή και την εικόνα αυτού του «κόσμου».

Τα παραπάνω είναι αλήθεια και ζωή, οντολογική πρόταση ζωής και όχι ιδέες και εφήμερες ιδεολογίες, επειδή κατά τον π. Αλέξανδρο, «αν υπάρχει Θεός, δεν χρειάζονται οι αρχές μου – αρκεί ο Θεός. Αν δεν υπάρχει, τότε οι αρχές (principles) δεν μας σώζουν από τίποτε, ούτε δημιουργούν τίποτε». Γι' αυτό συμπληρώνει ότι «η Εκκλησία είναι η μόνη γνήσια συνάντηση με την πραγματικότητα του Θεού, και συνεπώς την πραγματικότητα των πάντων. Γι' αυτό ο Χριστιανισμός είναι μυστηριακός. Το μυστήριο είναι αποκάλυψη, συνάντηση, γνώση, κοινωνία».

Αυτός ο μυστηριακός χαρακτήρας της Εκκλησίας, της εν γένει Ορθοδοξίας, στην σύγχρονη εποχή τείνει να εξαληφθεί, να εξαφανισθεί ή μάλλον να θαπτεί κάτω από την απολυτοποιημένη ιστορικότητα χωρίς μυστηριακή υπόσταση, από θεωρίες, συμπλέγματα, ανασφάλειες, εγωιστικές αυτοεπιβεβαιώσεις, αυτονομημένες πνευματικότητες, ψευδοθητικούς ευσεβισμούς και τόσα άλλα σύνδρομα και επίπλαστα εφυολογήματα που καμμία, μα καμμία απολύτως σχέση δεν έχουν με την Ορθοδοξία. Αναφερόμενος ο π. Αλέξανδρος Σμέμαν στην όλη τραγωδία της συγχρόνου «Ορθοδοξίας» αποτολμά να γράψει πικρές αλήθειες χωρίς περιστροφές και γλυκόλογα για να περισώσει το «κύρος» ή το «όνομά» του. Επισημαίνει λοιπόν τα εξής: «Για να αλλάξουμε την ατμόσφαιρα της Ορθοδοξίας, πρέπει να μάθουμε να βλέπουμε τους εαυτούς μας σε προοπτική, να μετανοήσουμε, και αν χρειάζεται ν' αποδεχθούμε την αλλαγή, τη μεταστροφή. Στην ιστορική Ορθοδοξία, υπάρχει μιά ολοκληρωτική απουσία κριτηρίων αυτοκριτικής. Η Ορθοδοξία αυτοπροσδιοριζόταν: έναντι των αιρέσεων, έναντι της Δύσης, της Ανατολής, των Τούρκων, κλπ. Η Ορθοδοξία συνυφάνθηκε με συμπλέγματα αυτοεπιβεβαίωσης, από μιά υπερτροφική θριαμβολογία: το ν' αναγνωρίσει τα λάθη της σήμερα σήμαινε πως καταστρέφει τα θεμέλια της αληθινής πίστης.

Η τραγωδία της Ορθόδοξης ιστορίας τοποθετείται κυρίως στον θρίαμβό της εναντίον του εξωτερικού, αντικειμενικού κακού: είτε κατά τη διάρκεια των διωγμών, ή υπό τον ζυγό των Τούρκων, του Κομμουνισμού – και ποτέ του μέσα. Κι όσο δεν μεταβάλλονται αυτές οι πεποιθήσεις, πιστεύω πως δεν είναι δυνατή καμία ορθόδοξη αναβίωση. Τα πολλά εμπόδια που καθιστούν τόσο δύσκολη αυτή την αναβίωση δεν οφείλονται στους αμαρ-

τωλούς ανθρώπους, αλλά ριζώνουν εκεί που φαίνεται πως βρίσκεται η ουσία της Ορθοδοξίας: πρώτον – σ' ένα είδος ευσέβειας, γεμάτης από προλήψεις και γλυκερότητα, και απολύτως αδιαπέραστης σε κάθε πολιτισμό. Μια ευσέβεια με παγανιστικές διαστάσεις, που διαλύει την Ορθοδοξία σε μια συναισθηματική θρησκευτικότητα.

Δεύτερον – σε μια Γνωστή τάση στην ίδια την πίστη, η οποία ξεκίνησε ως ελληνιστική επίδραση και κατέληξε στη Δύση ως Καρτεσιανή εγκεφαλικότητα. Τρίτον – στον δυϊσμό ευσέβειας και ακαδημαϊκής θεολογίας, που υποκατέστησε την πρωτογενή εσχατολογία στο Χριστιανικό όραμα του κόσμου. Τέταρτον – στην παράδοση της Ορθοδοξίας σ' έναν εθνικισμό του χειρίστου Παγανιστικού αυταρχικού και αρνητικού είδους. Αυτό το «κοκτέιλ» προσφέρεται ως «καθαρή Ορθοδοξία» και κάθε προσπάθεια κριτικής της καταδικάζεται ως αίρεση. Τίποτε δεν είναι πιο επικίνδυνο όσο η φανατική υπεράσπιση της Ορθοδοξίας».

Σε μια εποχή πνευματικής συγχύσεως και αποπροσανατολισμού, όπου οι λέξεις έχουν απωλέσει την αξία τους και οι έννοιες το βαθύτερο περιεχόμενό τους, ο π. Αλέξανδρος Σμέμαν επιμένει να διακρίνει με σοφία τα πράγματα, τους όρους, τις λέξεις. Διαπιστώνει ότι «η πίστη μειώνεται και η θρησκεία ενισχύεται» με συνέπεια να αφαιρείται ο μυστηριακός χαρακτήρας της Εκκλησίας ως Βασιλείας του Θεού.

Στην εναγώνια προσπάθειά του να διακρίνει την πίστη από την θρησκεία και να επισημαίνει τις οντολογικές και σωτηριολογικές συνέπειες της μετοχής των ανθρώπων στο εκκλησιαστικό σώμα, αναφέρει τα εξής: «**Η Ορθοδοξία παραμένει ενωμένη, αποδεχόμενη ωστόσο την Εκκλησία ως μια φυσική κοινωνία – εθνική, κρατική κλπ. Το θεμέλιο όμως της Εκκλησίας είναι η πίστη. Η πίστη γεννά αιωνίως και εκπληρώνει την Εκκλησία, και η πίστη βλέπει την Εκκλησία ως «ελπιζομένων υπόσταση, πραγμάτων έλεγχου ου βλεπομένων» (Εβρ. 11,1). Η Εκκλησία είναι αναγκαία ως το μυστήριο του μέλλοντος αιώνας. Η θρησκεία είναι αυτή που χρειάζεται τον ναό, κι όχι η Εκκλησία. Ο ναός κατάγεται από τη θρησκεία... Η Εκκλησία έχει χριστιανική καταγωγή. Ωστόσο η Εκκλησία μας έχει εδώ και πολύ καιρό ταυτιστεί με τον «ναό», έχει διαλυθεί μέσα στον ναό, και (αυτό σημαίνει πως) έχει επιστρέψει στον ειδωλολατρικό ναό, για ν' αποκτήσει τη θρησκευτική επικύρωσή της...**

Αλλά στον Χριστιανισμό, για πάρα πολύ καιρό, δεν υπήρξε καμιά εμπειρία της Εκκλησίας. Η εμπειρία αυτή υποκαταστάθηκε από την εμπειρία του ναού, μαζί με την ατομική θρησκεία, η οποία στερείται κάθε πίστεως, όπως αυτή των «ελπιζομένων υπόστασις, πραγμάτων έλεγχος ου βλεπομένων». Ελπίδα για ποιο πράγμα; Τι είναι αυτό το «ου βλεπομένων»; Είναι κάτι θεϊκό μέσα μας, υπερβατικό καθ' αυτό, μεταθανάτιο, που δεν είναι από τον κόσμο τούτο, κάτι που μας βοηθά να ζούμε...».

Την ιδιαίτερη οντολογική σχέση, κατά το «συναμφότερον», που συνδέει την πίστη με την Εκκλησία ο π. Αλέξανδρος θεμελιώνει στο κοινό γνώρισμα αμφοτέρων, το οποίο είναι η ελευθερία ως προϋπόθεση αποδοχής της πίστεως και της Εκκλησίας από τους ανθρώπους, υπογραμμίζοντας εν προκειμένω τα εξής: «...όταν λέγω πως η πίστη γεννά την Εκκλησία, μιλώ για την οντολογία της ίδιας της πίστεως, επειδή η πίστη και η Εκκλησία δεν είναι δυο διαφορετικές πραγματικότητες, με τη μιά να συντηρεί και να προφυλάσσει την άλλη. Όχι. Η πίστη πρόκειται να καταλάβει τη Βασιλεία (είναι η υπόσταση των ελπιζομένων – και ο έλεγχος πραγμάτων μη βλεπομένων – η Βασιλεία). Αυτή η κατοχή είναι η Εκκλησία ως

μυστήριο, ως ενότητα, ως νέα ζωή. Η Εκκλησία είναι η παρουσία των ελπιζομένων και των μη βλεπομένων πραγμάτων.

Έτσι, το να μιλάμε για κάποια ελευθερία πίστεως μέσα στην Εκκλησία είναι τόσο παράλογο όσο και το να μιλάμε για ελευθερία επιλογής μέσα σ' έναν πίνακα προπαιδείας. Η αποδοχή της Βασιλείας είναι καρπός ελευθερίας, πλήρωμα και κορύφωσή της. Υπ' αυτή την έννοια, όπως αυτή η διαρκής, συνεχώς ανανεούμενη αποδοχή, η πίστη είναι ελευθερία, η μόνη γνήσια ελευθερία, και ως τέτοια η Εκκλησία πρέπει να είναι το πλήρωμα της πίστης».

Τελικώς, σε έναν κόσμο όπου οι άνθρωποι τρέχουν απεγνωσμένα να βρουν απαντήσεις στα υπαρξιακά τους ερωτήματα και προβλήματα ή τρέχουν να γεμίσουν το υπαρξιακό τους κενό με φθηνά, φθαρτά, εφήμερα υποκατάστατα, καθίσταται αβίαστα σαφές ότι μέσα στη μυστηριακή ζωή της Εκκλησίας, ταυτισμένος εγώ, εσύ, ο καθένας, οντολογικά με το αγαπημένο πρόσωπο του Χριστού μπορούμε κάποια στιγμή που θα τον γνωρίσουμε και θα τον αγαπήσουμε, να ομολογήσουμε το εξής: *«...να γνωρίζω, να συνειδητοποιώ το πόσα ο Θεός μου δίνει κάθε στιγμή και να γνωρίζω επίσης πόσο αμαρτωλή είναι η αθυμία, ο γογγυσμός, η κατήφεια».*

Υ. Γ. Το παρόν Θεολογικό κείμενο υϊκώς και πάνυ ευλαβώς στον Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Αλεξανδρουπόλεως κ.κ. Άνθιμο Β΄, ο οποίος λόγους και συγγραφαίς διακονεί την της Θεολογίας μεγίστη τέχνη και επιστήμη σε χαλεπούς καιρούς σύγχρονου αθεολόγητου εκκλησιαστικού λόγου.